

การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก

Transfer of Local Wisdom on Suea Kok (Reed Mat) Weaving

สุกัญญา ดวงอุปมา^{1/} และภัทรพร ภาระนาค^{1/}

Sukanya Duanguppama^{1/} and Phattharapron Pharanak^{1/}

Abstract: The purpose of study of the transfer of the local wisdom on reed weaving was to transfer the knowledge and skills of reed weaving. The participatory action research (PAR) was used as the research design and the filed study technique was used to collect the data. The sample were 30 people in Kham Phai village, Muang district, Kalasin province. The results revealed that the knowledge of reed weaving including raw materials and equipment, weaving procedures, the product development, and the preservation of local patterns of weaving. It is recommended that exchange of knowledge and skill improvement among the weavers should be encouraged in order to produce products of better quality. Such activities can promote unity and love among people in the community and the reed weaving can be a source of their income and a way to preserve the local wisdom of reed weaving.

Keywords: Knowledge, wisdom, reed mat weaving

บทคัดย่อ: การศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะการทอเสื่อกก โดยทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการศึกษาภาคสนาม (field study) กลุ่มตัวอย่าง (sample) ได้แก่ ชาวบ้านคำไผ่ อำเภอเมืองจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 30 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) จากการศึกษาพบว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกกในอดีตจนถึงปัจจุบัน ด้านวัสดุและอุปกรณ์ ด้านกระบวนการทอเสื่อกก ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมการทอเสื่อกก ควรให้มีการส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะให้มีคุณภาพและมาตรฐาน สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน สังคม ชุมชน เกิดความรักความสามัคคี ตลอดจนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื่อกกต่อไป

คำสำคัญ: องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอเสื่อกก

^{1/}คณะเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์ จ.กาฬสินธุ์ 46000

^{1/}Faculty of Technological Society, Rajamangala University of Technology Isan University, Kalasin Campus, Kalasin 46000, Thailand

คำนำ

ปัจจุบันการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชนและท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการชุมชนและท้องถิ่น ได้ด้วยตนเอง เกิดการอนุรักษ์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสืบสานวิถีชีวิต การดำรงชีพ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้คงอยู่กับชุมชนและสังคม แต่ในขณะเดียวกันบางชุมชนไม่สามารถบริหารจัดการองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนได้ (สุชาติดา, 2547) หน่วยงานภาครัฐร่วมกันส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างรายได้และความเข้มแข็งให้กับชุมชนซึ่งเกิดจากระบบการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (คณะกรรมการอำนวยการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย, 2549) ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ สังคมที่เด่นชัดไม่ว่าสังคมใดหรือชุมชนใดก็ตาม ที่ดำรงอยู่มาเนิ่นนาน ล้วนมีภูมิปัญญาของตัวเองไม่เช่นนั้นนั้นก็อยู่ไม่ได้ การพัฒนาความรู้อย่างดีและความรู้ให้ความสำคัญในภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือความรู้อย่างดีของคนไทยด้วยความเข้าใจ ภูมิปัญญา คือ การมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์ มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกายใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงไปสู่มาตรฐานธรรมที่ลึกซึ้งสูง เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตรธรรม (ประเวศ, 2533) ทำให้ชาวบ้านดำรงชีพอยู่ได้ พึ่งพาตนเองได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมด้วยความคิดความสามารถของชาวบ้านเอง จากสภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานของวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาใด ๆ ก็ตามจึงควรคำนึงถึงความรู้ความสามารถของชาวบ้าน ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการพัฒนา จึงทำให้การพัฒนาสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนนั้น ๆ ได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนในท้องถิ่นที่ได้ ปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีหลากหลายประเภท ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ สังคมของบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอดีต ถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาที่มีทั้งที่เป็นคำสอนที่ดิงามในการประพฤติปฏิบัติ ทั้งที่เป็นการประกอบอาชีพเป็นอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้สอยในการ

ดำรงชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นจะมีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองแตกต่างกันไป ภูมิปัญญาบางอย่างอาจมีให้เห็นได้ทั่วไปในหลายพื้นที่ แต่ภูมิปัญญาบางอย่างจะมีให้เห็นได้เฉพาะเฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น (ฉัตรทิพย์, 2540) การดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้มองการศึกษามาเกี่ยวข้องการเรียนรู้ต่าง ๆ อาศัยวิถีการฝึกหัดและบอกเล่าซึ่งไม่เป็นระบบในการบันทึก สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ความรู้ที่สะสมและสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน หรือที่เรียกกันว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคงอยู่ต่อเนืองและยั่งยืน (ชูเกียรติ, 2535) จังหวัดกาฬสินธุ์ได้รับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้เห็นถึงความสำคัญ จึงมีแนวคิดส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติในท้องถิ่น (สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์, 2556) การสร้างเครือข่าย ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการนำเอาองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมจากงานวิจัยที่มีอยู่ไปสู่การใช้งานจริง (ทศพร, 2556) เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริมอย่างหนึ่งของสังคมเกษตรกรรม เป็นแนวคิดกระบวนการเริ่มต้นการผลิตสาน การสืบทอด ที่มีคุณค่าต่อชุมชน การพยายามศึกษาหาความรู้ทางด้านแนวคิด รูปทรง กรรมวิธี จากผู้รู้ในชุมชนที่ตนมีภูมิภานาอยู่จนกระทั่งเกิดทักษะความชำนาญการในทุกขั้นตอนของกระบวนการท่องเที่ยว เพื่อใช้ปูนึ่ง ปูนอน ใช้สอยในครอบครัว และงานประเพณีของท้องถิ่น ตลอดจนการขายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว (ยุพาวดี และพิทักษ์, 2543) การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ สามารถเกิดขึ้นได้จากการออกแบบผลิตภัณฑ์เป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ และยังเป็นอนุรักษ์ภูมิปัญญา (ปวินรัตน์, 2556)

บ้านคำไผ่ หมู่ที่ 2 ตำบลหนองกุง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีสภาพหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มสลับที่ดอน ลักษณะของหมู่บ้านทำการเกษตร ทำนา ทำไร่ เป็นอาชีพหลักและมีอาชีพเสริม เช่น การท่องเที่ยวออก จักรสาน เครื่องใช้จากไม้ไผ่ ตัดเย็บเสื้อผ้า ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวออกเป็นอาชีพที่สร้างรายได้เสริมช่วงการว่างเว้นจาก

การทำงาน ทำไร่ แต่การทอเสื่อกกยังขาดความรู้และประสบการณ์ในการสร้างผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพตรงตามความต้องการของลูกค้าหรือกลุ่มเป้าหมาย (องค์การบริหารส่วนตำบล, 2554) จากเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทอเสื่อกกให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมความรู้และทักษะการทอเสื่อกก สร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชน ผลที่ได้จากการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก ทำให้เกิดความรักและสามัคคีในหมู่คณะ และเพื่อพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์เสื่อกกให้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับสำหรับลูกค้าหรือกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการขยายผลในการปฏิบัติเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก
2. เพื่อส่งเสริมให้องค์ความรู้และทักษะในการทอเสื่อกก
3. เพื่อศึกษาและพัฒนาสร้างความเข้มแข็งให้กับสมาชิกกลุ่มทอเสื่อกกและคนในชุมชน

อุปกรณ์และวิธีการ

การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก ครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม (field study) โดยทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) ใช้ระยะเวลาในการวิจัย 12 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2555 - เดือนกันยายน 2556 พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บ้านคำไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ประชากรชาวบ้านคำไผ่ จำนวน 541 คน (องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, 2554) กลุ่มตัวอย่าง (sample) ได้แก่ ชาวบ้านคำไผ่ จำนวน 30 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling)

(บุญชม, 2543) และได้ทำการแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) จากการสัมภาษณ์โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้ อายุ 50 ปีขึ้นไป ระดับความชำนาญ/ทักษะการทำคุณประโยชน์ต่อบุคคล/กลุ่ม ความสามารถในการพัฒนาทักษะของตนเอง ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอเสื่อกก จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยวิธีการสุ่มแบบง่าย (simple random sampling) และวิธีสโนว์บอล (snowball sampling) เป็นกลุ่มที่ต้องการศึกษาและรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก ได้แก่ ชาวบ้านคำไผ่ที่ จำนวน 20 คน

ขั้นตอนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. วางแผนเตรียมความพร้อมในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ศึกษาข้อมูลมือสองและวิเคราะห์ข้อมูลมือสองและประชาสัมพันธ์โครงการให้แก่ ชาวบ้านคำไผ่ ตำบลหนองกุง อ.เมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ติดต่อบริษัทงานขอใช้สถานที่หมู่บ้านคำไผ่ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. เก็บรวบรวมองค์ความรู้การทอเสื่อกก ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านคำไผ่ที่มีความรู้ด้านการทอเสื่อกกถึงขั้นตอนกระบวนการทอเสื่อกก ตั้งแต่การเลือกวัตถุดิบการ “สอยก” การผึ่งแดดให้แห้ง การย้อมสี การเลือกอุปกรณ์ในการทอ “กึ่ง” ที่ใช้สำหรับทอเสื่อกก ตลอดจนการเย็บเสื่อให้เป็นผืนให้สวยงาม

3. ส่งเสริมให้ความรู้จากปราชญ์ท้องถิ่นทางด้านการทอเสื่อกก ผู้ที่มีองค์ความรู้ในท้องถิ่น ดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทอเสื่อกกถึงกระบวนการและขั้นตอนในการทอเสื่อกกที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านคำไผ่

4. การสาธิตขั้นตอนการทอเสื่อกก ปราชญ์ท้องถิ่นได้สาธิตการทอเสื่อกกเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมและเกิดการพัฒนากการทอเสื่อกกให้มีคุณภาพและมีมาตรฐาน

5. กิจกรรมระดมสมองรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านคำไผ่รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทอเสื่ออกโดยการแบ่งกลุ่มในการค้นหาประเด็นองค์ความรู้ด้านการทอเสื่ออกอย่างไร ให้มีคุณภาพ มาตรฐานและยังคงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เสื่ออกบ้านคำไผ่ต่อไป โดยสามารถสรุปกระบวนการขั้นตอนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ดังภาพที่ 1

ผลการศึกษา

1. การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทอเสื่ออก บ้านคำไผ่ ตำบลหนองกุง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการวิจัยพบว่า ชาวบ้านคำไผ่ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ระดับการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 6 อายุน้อยกว่า 36-40 ปี มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ คุณประโยชน์ของการเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ เช่น รายละเอียดของเนื้อหาและกิจกรรมตลอดการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความคุ้มค่าเมื่อเทียบกับเวลาที่เสียไป และคุณประโยชน์ในภาพรวมสามารถนำไปถ่ายทอด เผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ หลังจากจบการถ่ายทอดองค์ความรู้จะนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน การถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่ามีวัสดุและ

อุปกรณ์ในการทอเสื่ออก ได้แก่ 1) ต้นกก 2) เชือกปอ 3) “กี” หรือเรียกว่าโครง ใช้สำหรับเป็นเครื่องมือในการทอเสื่ออก เป็นรูปลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับมัดเชือกปอใช้สำหรับทอเสื่ออก 4) “ฟืม” ทำมาจากไม้เนื้อแข็ง มีการเจาะรูเพื่อเป็นที่ร้อยเชือกปอสำหรับการทอเสื่ออก 5) “ไม้สอด” สำหรับทำการช่วยในสอดเส้นกก ทำมาจากไม้ไผ่ผ่าซีก ยาวประมาณ 1.5 เมตร ปลายของไม้ไผ่ด้านหนึ่ง “บากเป็นง่าม” ไว้สำหรับจับเส้นกกสอดผ่านฟืม กระบวนการทอเสื่ออกมีขั้นตอนการทอ ดังนี้ 1) ขั้นตอนเตรียมวัสดุ คือ การเตรียมเส้นกก ซึ่งได้มาจากท้องถิ่น ซึ่งนำต้นกกมาทำการ “สอย” เป็นเส้นขนาดเล็ก ประมาณ 3-5 เซนติเมตร แล้วนำมาผึ่งแดดให้แห้งสนิท ประมาณ 2-3 วัน จากนั้นนำมาย้อมสีตามที่ต้องการ ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมย้อมสีแดง สีเขียว สีม่วงและสีชมพู ฯลฯ สีที่ใช้ในการย้อมปัจจุบันเป็นสีเคมีหรือสีทางด้านวิทยาศาสตร์ เพราะหาซื้อได้ง่าย และสะดวกรวดเร็วในการใช้งาน หลังจากการย้อมสีเสร็จเรียบร้อยแล้วนำมาผึ่งแดดอีกครั้งให้สีแห้งสนิท 2) ขั้นตอนการทอเสื่ออก คือ นำเชือกปอที่เตรียมไว้มาสอดร้อยกับ “กี” หรือโครงทอเสื่ออก จากนั้นก็ทำการสอดกที่เตรียมไว้ทั้งกที่ย้อมสีและที่ยังไม่ย้อมสีมาทอ โดยมีอุปกรณ์ในการช่วยสอดเส้นกก คือ “ไม้สอด” การทอนั้นจะมีการทอขึ้นเป็นลวดลายลักษณะเฉพาะท้องถิ่นทางภาคอีสาน เช่น ลายมัดหมี่ ลายหมากจับ ลายน้ำไหล ฯลฯ 3) ขั้นตอนการเก็บริมเสื่อ คือ การตัดปลายเส้นกกเพื่อให้เรียบร้อย

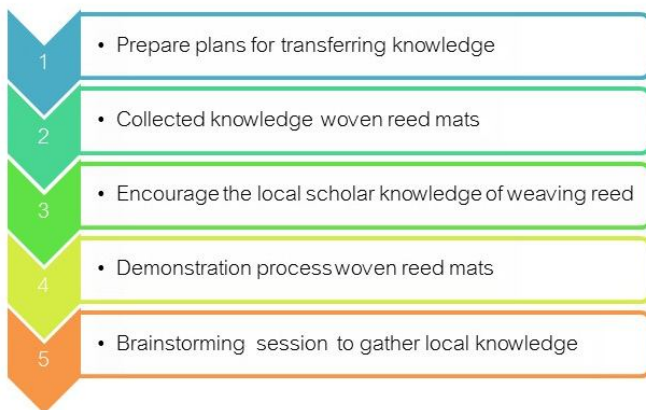

Figure 1 The conceptual framework

พร้อมกับการตกแต่งให้สวยงาม ซึ่งรูปแบบการทอเสื่อกกปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ เสื่อม้วน และ เสื่อพับ มีทั้งเสื่อพับ 2 และพับ 3 เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการใช้งานและการเก็บรักษา ปัจจุบันสภาพปัญหาในการทอเสื่อกกของชาวบ้านคำไผ่ พบว่า 1) ด้านการจัดการวัสดุและอุปกรณ์ เช่น ต้นกก “กี้” และ “ฟิม” ที่คนในชุมชนต้องซื้อจากท้องถิ่นอื่น ที่ไกลเคียงเพื่อนำมาทอเสื่อกก ส่งผลให้เกิดการทอเสื่อกกที่มีต้นทุนสูงกว่าในอดีต 2) ด้านการจัดการกระบวนการทอ คือ การควบคุมคุณภาพการทอไม่ได้มาตรฐานที่เท่าเทียมกันในแต่ละผืน และขาดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะฝีมือจากคนรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 3) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ไม่มีการออกแบบลวดลายใหม่ ๆ การสืบทอดลวดลายและการอนุรักษ์ลวดลายการทอจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ภาพที่ 2)

2. การส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะในการทอเสื่อกก เมื่อได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับความรู้และทักษะในการทอเสื่อกก รวมถึงแนวทางการพัฒนาการทอเสื่อกกของชาวบ้านคำไผ่ การวิเคราะห์แนวทางในการส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะการทอเสื่อกก (ภาพที่ 2) พบว่า 1) การรวมกลุ่มกันให้เกิดความรู้ในชุมชนเพื่อร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหา ร่วมกันในการพัฒนาความรู้และทักษะการทอเสื่อกก 2) ทำการทอเสื่อกกให้ได้

คุณภาพและมาตรฐานเท่าเทียมกัน 3) ใช้บทเรียนในการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นการวางแผนการทำงานในปัจจุบัน 4) ให้ชุมชนสนับสนุนส่งเสริมการทอเสื่อกก และร่วมกันจัดตั้งกลุ่มทอเสื่อกกให้เป็นรูปธรรม 5) ใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐให้มากที่สุด 6) สนับสนุนส่งเสริมการทอเสื่อกกที่มีความหลากหลายรูปแบบ 7) ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของการทอเสื่อกกที่มีอยู่มากยิ่งขึ้น เพื่อให้การทอเสื่อกกมีคุณภาพที่ดีเป็นที่ต้องการของคนในชุมชนและใกล้เคียง คนในชุมชนต้องร่วมกันหาวิธีการเพื่อพัฒนาคุณภาพของเสื่อกก สามารถสร้างรายได้และเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน ซึ่งการส่งเสริมดังกล่าวจำเป็นต้องใช้กระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อวิเคราะห์ปัญหาคัญภาพ และข้อจำกัด อันจะนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาการทอเสื่อกกอย่างตรงจุดและยั่งยืนต่อไป (ภาพที่ 3)

3. การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน พบว่าชาวบ้านคำไผ่เดิมมีการทอเสื่อกกไว้เพื่อใช้งานในครัวเรือน หรือเป็นของฝาก งานบุญประเพณีของชุมชน และปัจจุบันยังสามารถเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนมีความรักและเกิดความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้นมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างรุ่นสู่รุ่น (ภาพที่ 4 และ 5)

Figure 2 Transfer of knowledge by local scholars and woven reed mats

Figure 3 Demonstration of participatory test reed mats

Figure 4 Brainstorming to gather knowledge of weaving reed mats

Figure 5 The knowledge and local wisdom weaving reed mats

การอภิปรายผล

การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก บ้านคำไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ชาวบ้านคำไผ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ คุณประโยชน์ของการเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ รายละเอียดของเนื้อหาและกิจกรรมตลอดการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความคุ้มค่าเมื่อเทียบกับเวลาที่เสียไป และคุณประโยชน์ในภาพรวม สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ และนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีตจนถึงปัจจุบัน วัสดุและอุปกรณ์ในการทอเสื่อกก มีกระบวนการทอเสื่อกก ขั้นตอนการทอเสื่อกกที่เหมาะสมกับการใช้งานและการเก็บรักษา ในขณะที่เดียวกันการทอเสื่อกกมีปัญหาด้านวัสดุและอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอ กระบวนการทอเสื่อกกที่ไม่มีมาตรฐาน ขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการออกแบบ ลวดลาย ตลอดจนการอนุรักษ์ลวดลายการทอเสื่อกกและการคิดค้นลวดลายใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา เนื่องจากทอเสื่อกก จะต้องมียัตถุภัณฑ์เป็นวัตถุดิบอันดับแรกในท้องถิ่นเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบดังกล่าว เพราะการที่จะช่วยลดภาระในการจัดหาวัตถุดิบในการทอเสื่อกก จะต้องมี การส่งเสริมการปลูกต้นกก เพื่อใช้ในการทอเสื่อกก ในท้องถิ่นของตนเอง และในขณะเดียวกันก็ยังมีวัตถุดิบที่ประกอบการทอเสื่อกกอีก เช่น “กึ่ง” ชาวบ้านขาดความรู้ และทักษะในการคัดเลือก “กึ่ง” ที่มีคุณภาพในการนำมาประกอบในการทอเสื่อกก ควรหาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องคุณภาพและมาตรฐานของวัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการทอเสื่อกก ควรให้ความสำคัญกับการทอเสื่อกกมีการจัดตั้งกลุ่มที่เป็นรูปธรรม ผู้นำ จะต้องให้ความสำคัญในการบริหารจัดการที่เป็นระบบ สร้างเครือข่ายการประสานงานกับองค์กรภายนอก ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์และคณะ (2555) คลังความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความน่าสนใจ เมฆนุหลักเข้าใจง่ายสะดวกในการเข้าถึงสาระของภูมิปัญญา นำเสนอทั้ง ภาพและเสียงมีความน่าสนใจและสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ อย่างรวดเร็ว คลังความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรมีการพัฒนา

ภูมิปัญญาแบบร่วมมือในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป และนำคลังความรู้ไปใช้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทรงคุณ (2555) ปัญหาด้านการจัดการวัสดุ อุปกรณ์การผลิตอยู่ในสภาพที่เก่าและเสื่อมโทรม กระบวนการผลิตขาดกำลังการผลิตและเทคโนโลยีในการผลิตที่เพียงพอ ขาดการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย ขาดองค์ความรู้ในการบริหาร ขาดความรู้และทักษะ รูปแบบการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ผ่านการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติและประสบการณ์จากงานอื่น ๆ และพัฒนาต่อยอดการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับชุมชนและความต้องการของตลาด จากฐานภูมิปัญญาพื้นบ้านในชุมชนเพื่อสร้างรายได้

การส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะในการทอเสื่อกก มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เกี่ยวกับความรู้และทักษะในการทอเสื่อกก รวมถึงแนวทางการพัฒนาการทอเสื่อกก เพื่อให้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นแนวทางในการส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะการทอเสื่อกก ร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหาร่วมกัน เพื่อให้ได้เสื่อกกที่มีคุณภาพและมาตรฐาน เรียนรู้ความผิดพลาดจากอดีตในการวางแผนการแก้ไขปัญหาต่อไปในอนาคต ส่งเสริมการทอเสื่อกกและร่วมกันจัดตั้งกลุ่มทอเสื่อกกให้เป็นรูปธรรม ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของการทอเสื่อกก เกิดการพัฒนาคุณภาพการทอเสื่อกก และสามารถสร้างรายได้และเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน เนื่องจากการพัฒนาและส่งเสริมความรู้ในปัจจุบันควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการทอเสื่อกก ตลอดจนการเพิ่มพูนความรู้ การคัดเลือกวัตถุดิบ การทอเสื่อให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน เพื่อให้เสื่อกกเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงามพร้อมทั้งยังเป็น การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของกรรณิกา และอดิสร (2556) ที่รายงาน ว่า ศักยภาพด้านการบริหารจัดการและความพร้อมของประชาชนต่อการพัฒนาโดยชุมชนให้ความร่วมมือและมีทัศนคติเชิงบวกกับการพัฒนา แต่อย่างไรก็ตามควรมีการพัฒนาด้านองค์ความรู้ในการจัดการเพิ่มเติมแก่ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มคนเพื่อพัฒนาชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปนัดดา (2548) กลุ่มมีปัญหาคารขาดความรู้และทักษะในการปรับปรุงพัฒนา ผลิตภัณฑ์ การขาดแคลนเงินทุน และ

การบริหารจัดการกลุ่มยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังนั้นสมาชิกกลุ่ม จึงมีความต้องการพัฒนาความรู้และทักษะเพิ่มขึ้น การพัฒนาที่สมาชิกเลือกใช้ในการแก้ปัญหา และพัฒนาผลิตภัณฑ์ สมาชิกได้ฝึกปฏิบัติการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามต้นแบบด้วยตนเอง มีการปรับปรุงการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ และการติดตามและเสริมแรงเป็นระยะ ๆ พัฒนาขึ้นใหม่เป็นสิ่งของ เครื่องใช้ที่มีประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น และชิ้นงานที่ผลิตขึ้นมีความสวยงาม ประณีต ทนทาน และคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม

การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ปัจจุบันมีการทอเสื่อกกไว้เพื่อใช้งานในครัวเรือน หรือเป็นของฝากงานบุญประเพณีของชุมชน และยังสามารเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนมีความรักสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างรุ่นสู่รุ่น เนื่องจากชุมชนเป็นกำลังสำคัญคอยให้การสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในการทอเสื่อกกที่มีความหลากหลาย อีกทั้งให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของการทอเสื่อกก สร้างเครือข่ายร่วมกับชุมชน เกิดการยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน เพื่อให้การทอเสื่อกกมีคุณภาพที่ดี สามารถสร้างรายได้และเป็นอาชีพเสริมที่ยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ ทศพร (2556) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เกิดผลสัมฤทธิ์ และเกิดความยั่งยืนนั้นควรเริ่มจากการพัฒนาตั้งแต่ระดับฐานราก โดยการเสริมสร้างความเป็นเครือข่าย ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการนำเอาองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมจากงานวิจัยที่มีอยู่ไปสู่การใช้งานจริง และสอดคล้องกับงานวิจัยของชลธิ์ (2547) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควรมีการจัดตั้งกลุ่มให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อการวางแผน การดำเนินงานและการแก้ไขอุปสรรคร่วมกัน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐบาลและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมในการวางแผนงานชุมชน ประกอบด้วย การในความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน การเสริมสร้างการรวมกลุ่มและความสามัคคี

สรุปผล

การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอเสื่อกก ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ คุณประโยชน์ของการเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน การทอเสื่อกก มีวัตถุประสงค์และอุปกรณ์ กระบวนการทอเสื่อกก ขั้นตอนการทอเสื่อกก เพื่อเหมาะสมกับการใช้งานและการเก็บรักษา การส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะในการทอเสื่อกก แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับความรู้ และทักษะในการทอเสื่อกก รวมถึงแนวทางการพัฒนาการทอเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหาในการพัฒนาความรู้และทักษะการทอเสื่อกก เพื่อให้ได้เสื่อกกที่มีคุณภาพและมาตรฐาน เรียนรู้ความผิดพลาดจากอดีตสู่การวางแผนการแก้ไขปัญหาคือต่อไปในอนาคต การพัฒนาการทอเสื่อกก ไว้ใช้งานในครัวเรือนหรือเป็นของฝาก งานบุญประเพณีของชุมชน และยังสามารเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนมีความรักสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เกิดความรักและห่วงหาอาทรภูมิปัญญาการทอเสื่อกกให้คงอยู่กับชุมชนบ้านคำไผ่ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยในครั้งนี้จะสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ โดยการสนับสนุนจาก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ที่ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ สาขาวิชาการจัดการ คณะเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตกาฬสินธุ์ ที่ได้ให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการศึกษาวิจัยและอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงาน และขอขอบพระคุณชาวบ้านคำไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และตลอดจนการให้ข้อมูลที่มีส่วนสำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิกา พิมพ์ศรี และอดิศร เรือลม. 2556. ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเมืองชายแดนภูซาง จังหวัดพะเยา ในการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 7-19.
- คณะกรรมการอำนวยการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย. 2549. คู่มือการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. สำนักนายกรัฐมนตรี, กรุงเทพฯ.
- ชลธิ์ เจริญรัฐ. 2547. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏอุดรธานี, อุดรธานี.
- ชูเกียรติ ลีสุวรรณ. 2535. ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ. รายงานการวิจัย เชียงใหม่. คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ณรงค์ สมพงษ์ ศศิฉาย ธนะมัย และสุรัชย์ ประเสริฐสรวย. 2555. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ที่มีต่อการพัฒนาการศึกษาและอาชีพการเกษตรในท้องถิ่น. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ 27(1): 97-109.
- ทรงคุณ จันทจร. 2555. การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการจัดการการผลิตเสื่อกกเชิงพาณิชย์ จังหวัดมหาสารคาม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืน ด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 1-5.
- บุญชม ศรีสะอาด. 2543. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 6. สุวีริยาสาส์น, กรุงเทพฯ.
- ปวินรัตน์ แซ่ตั้ง. 2556. การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ ผ่านกระบวนการย้อมสีธรรมชาติ โดยการใช้ สารช่วยย้อม จากน้ำพุร้อนแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(1): 9-22.
- ปนัดดา พูนทองกลาง. 2548. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ทำจากต้นกกของกลุ่มทอเสื่อกกบ้านระภาค หมู่ 4 ตำบลบ้านระภาค อำเภอบางป่อ จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพฯ.
- ประเวศ วะสี. 2533. การสร้างคลังภูมิปัญญาไทยเพื่อการศึกษา. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องในงานวัฒนธรรมพื้นบ้าน 33 เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.
- ยุพาวดี น้อยวงศ์ และพิทักษ์ น้อยวงศ์. 2543. การศึกษากระบวนการย้อมสีเส้นกกด้วยสีธรรมชาติ กับสีวิทยาศาสตร์ และกระบวนการทอรวมทั้งการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อกก. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์. 2556. การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://www.kalasin.go.th/> (8 กันยายน 2556).
- สุชาติา จักรพิสุทธิ. 2547. การศึกษาทางเลือกของชุมชน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 27 (4): 18 – 23.
- องค์การบริหารส่วนตำบล. 2554. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กระทรวงมหาดไทย. กรุงเทพฯ.